

ishmael beah

departe
de casă

Memoriile
unui copil-soldat

Traducere din limba engleză de Dorina Tătăran

Prefață de Marian Voicu

Prefață

Poate fi războiul un rit de trecere? Pentru Ishmael Beah, care se descoperă, fără voia lui, soldat la 13 ani și luptă apoi, în următorii trei ani, în războiul din Sierra Leone de partea armatei împotriva rebelilor, așa pare să fie. Ishmael lasă în urmă copilăria și se instalează în maturitate învățând să ucidă fără remușcări, înlocuind visele strălucitoare cu coșmarurile pline de sânge.

Nu este singurul, alte mii de copii-soldați au trăit această dramă, luptând de o parte sau de alta, învățând să se urască și să se răzbune pentru pierderea familiilor lor. Este însă unul dintre puținii care au reușit să se reabiliteze, să scape din acest univers dezumanizant și, poate, singurul care a izbutit să-și spună povestea și să-i dea un sens. Dacă cineva a reușit să aducă în atenția întregii lumi această dramă, cotidiană în războaiele din Africa, atunci acela este Ishmael Beah.

În 1991, în Sierra Leone izbucnește războiul civil. Ishmael, în vârstă de 12 ani, fuge din satul natal fără a ști nimic despre soarta familiei sale. Străbate sate pustii, întâlnind moartea pretutindeni. Reușește să scape cu viață din fața rebelilor, copii și ei, cei mai mari având 16–17 ani, sau de răzbunarea sătenilor

suspicioși. De multe ori, viața îi este salvată de casetele cu muzică rap de care nu se desparte niciodată și care îi probează, în chip miraculos, nevinovăția. Sătenii sunt conștienți că un copil care știe să cânte și să danseze nu poate fi un asasin, pentru că alături de el sunt întotdeauna spiritele strămoșilor săi, binecuvântându-l.

Cum vede un copil de vârsta lui lumea apocaliptică a războiului? Unele scene sunt de un grotesc greu de imaginat. Iar Ishmael știe că trăiește apocalipsa, căci vede cu ochii lui că autorii acestor masacre sunt copii ca și el. Fuge singur sau însoțit de alții copii sute de kilometri, străbătând tot sudul țării. Se înfundă în păduri pentru a evita orice întâlnire cu alți oameni – suspiciunea celorlalți este letală. Aici învață ce este singurătatea și cum trebuie să-și golească mintea de gânduri pentru a scăpa de tristețe. Întâlnește porci mistreți și cerbi, șerpi și maimuțe. Învață să se ferească de leopardzi și de lei. Este călătoria inițiativă a unui băiat în lumea războiului și a animalelor sălbatice, prima fiind însă mai periculoasă, pentru că violența oamenilor este gratuită. Oamenii își pierduseră inocența și se transformaseră în monștri, temându-se mai mult de semenii lor decât de animalele sălbatice. Aflase de la un bătrân lăsat în urmă de consătenii săi că țara sa își pierduse sufletul, că spiritele strămoșilor o abandonaseră.

Ishmael și tovarășii săi de drum ajung în cele din urmă într-o zonă mai sigură. Aud sunet de tobe metalice care se rostogolesc, tunete nesfârșite, văd o întindere de apă și de nisip, fără însă a ști ce au în față; vedeau pentru prima dată Oceanul Atlantic. Redevin copii pentru scurt timp, alergând pe plaja nesfârșită, jucând fotbal, făcând baie. Apoi însă, războiul vine din nou peste ei. Semnele erau acolo: într-o după-amiază, o cioară se prăbușește la pământ. Nu este moartă, dar nu mai

poate zbura. Deși știau că e un semn al morții care va veni, o vor mânca – foamea era prea mare. Și moartea îl va lua pe unul dintre ei. Fantomele iau locul spiritelor strămoșilor, copiii nu își mai visează bunicii sau părinții, ci animale moarte.

Când sunt puși să aleagă între moartea care le iese în întâmpinare sub chipul rebelilor și lupta de partea armatei, pentru Ishmael și tovarășii săi alegerea vine de la sine. „Nu au pic de umanitate în ei. Nu merită să trăiască. De aceea trebuie să îi omorâm pe toți”, așa îi motivează locotenentul, povestindu-le cum tăiau rebelii capetele unor membri ai familiilor lor și îi obligau pe ceilalți să privească, cum dădeau foc satelor, cu tot cu locuitori, cum îi obligau pe fii să facă sex cu mamele lor, tăiau nou-născuții în două pentru că plângeau prea mult sau despicau burțile gravidelor. La vârsta lor, copiii din alte părți ale lumii aud altfel de discursuri motivaționale, pe terenul de fotbal, din partea antrenorului lor.

Armele de bambus sunt înlocuite cu puști Kalașnikov. Prietenii de joacă îi devin camarazi de luptă. Unii dintre ei vor muri în brațele sale, în prima linie. Va deveni un luptător atât de nemilos, încât, după ce câștigă un concurs în care taie cel mai repede gâtul unui prizonier, este avansat șef de detașament. Devine adjunctul locotenentului, de care îl unea nu doar arta de a-i vâna pe rebeli, ci și pasiunea pentru Shakespeare. Fricile copilăriei sunt înlocuite cu certitudinile de fier ale soldatului, din care mila fusese evacuată. Lumea copilăriei dispare brusc, iar inima i se împietrește.

După trei ani de război, Ishmael este eliberat din poziția de soldat și trimis într-un centru de reabilitare al UNICEF de la Freetown. „Nu e vina ta, să știi. Chiar nu e. O să treci de asta.” Așa i s-a spus în fiecare zi. Se mai puteau întoarce la copilărie niște soldați ca ei? Puteau scăpa de coșmarul alimentat

de violență, ură și droguri? Ishmael e unul dintre norocoși. În 1996, este ales să vorbească la ONU despre impactul conflictelor armate asupra copiilor. Doi ani mai târziu, atunci când are loc o nouă lovitură de stat și măcelul începe din nou, fuge în Guinea și apoi în SUA, unde își termină studiile liceale și obține o licență în științe politice la Oberlin College. Devine unul dintre cei mai activi și mai vizibili purtători de cuvânt ai copiilor afectați de război.

Cartea aceasta a apărut în 2007 în SUA, devenind bestseller la categoria non-ficțiune în clasamentul întocmit de publicația *The New York Times*, fiind tradusă în peste 40 de limbi. Tradițiile orale ale poporului său l-au ajutat pe Ishmael să spună această poveste, făcând credibile episoade care păreau a fi desprinse mai degrabă din realismul magic.

Ishmael continuă să scrie. Este un tip talentat, care știe să dea un sens atât vieții sale, cât și vieții celor pe care i-a cunoscut acasă, în Sierra Leone. Charismatic, inteligent, empatic, susține conferințe în marile universități americane și în instituțiile internaționale. Repetă neobosit că este mult mai ușor să transformi un copil în soldat decât invers. Cu toate acestea, consideră că merită să lupte pentru ca acești copii să aibă o a doua șansă.

MARIAN VOICU

Capitolul 1

Despre război se spuneau tot felul de povești care ne dădeau impresia că se întâmpla pe cu totul alte meleaguri, undeva departe de noi. Abia când refugiații au început să treacă prin localitatea noastră, am înțeles că, de fapt, avea loc la noi în țară. Familii care merseseră pe jos sute de kilometri ne-au povestit cum le fuseseră ucise rudele, iar casele, arse. Unora li s-a făcut milă și le-au oferit adăpost, dar cei mai mulți dintre refugiați au refuzat, spunând că, în cele din urmă, războiul va ajunge și la noi. Copiii acestor familii nici nu îndrăzneau să ne privească și tresăreau la trosnetul lemnelor tăiate și la zgomotul pietrelor care se rostogoleau pe acoperișurile de tablă, aruncate de copiii care vânau păsări cu praștia. Adulții veniți din zonele de război erau mereu pierduți în gânduri în timpul discuțiilor cu bătrânii din localitatea mea natală. Pe lângă faptul că sufereau de oboseală și de malnutriție, era evident că văzuseră lucruri care le afectaseră mintea, lucruri pe care am fi refuzat să le credem dacă ni le-ar fi povestit. Câteodată, aveam impresia că poveștile pe care ni le spuneau acești trecători erau exagerate. Singurele războaie pe care le cunoșteam erau cele despre care citisem în cărți sau pe care le văzusem în filme precum *Rambo: First Blood* și cel din Liberia vecină, despre care auzisem la

știrile BBC. La zece ani, nu eram în stare să înțeleg ce anume le răpise acestor refugiați fericirea.

Prima dată când am intrat în contact cu războiul aveam doisprezece ani. Era în ianuarie 1993. Am plecat la Mattru Jong cu Junior, fratele meu, și cu prietenul nostru Talloi, amândoi cu un an mai mari decât mine, să participăm la spectacolul de talente al prietenilor noștri. Mohamed, cel mai bun prieten al meu, n-a putut să vină cu noi, pentru că, în ziua aceea, el și tatăl lui reparau acoperișul de paie al bucătăriei. Noi patru înființaserăm o trupă de rap când eu aveam opt ani. Ascultaserăm rap prima dată în timpul unei vizite în Mobimbi, un cartier în care locuiau străinii angajați la aceeași companie americană la care era angajat și tata. Ne duceam adeseori în Mobimbi ca să înotăm în piscină și să ne uităm la un televizor color uriaș și la albi care se adunau în zona de agrement destinată vizitatorilor. Într-o seară, am văzut la televizor un videoclip în care o trupă de tineri negri vorbea foarte repede. Toți patru am rămas fascinați de cântec, încercând să înțelegem ce spuneau băieții aceia. La finalul videoclipului a apărut scris ceva în partea de jos a ecranului: „Sugarhill Gang, «Rapper's Delight»”. Junior a notat repede pe o bucată de hârtie. După aceea, ne-am dus acolo în weekend, din două în două săptămâni, ca să vedem la televizor genul acela de muzică. Atunci nu știam cum se numește, dar eu eram impresionat de faptul că acei tineri negri ca noi vorbeau engleza foarte repede și într-un mod ritmat.

Mai apoi, când Junior s-a dus la liceu, s-a împrietenit cu niște băieți care l-au învățat mai multe despre muzica străină și despre dans. În vacanțe, mi-a adus casete și ne-a învățat, pe mine și pe prietenii mei, să dansăm pe ceea ce am aflat ulterior

că se numește hip-hop. Mi-a plăcut mult dansul acela și mai ales mi-a plăcut să învăț textele, pentru că erau poetice și mi-au îmbogățit vocabularul. Într-o după-amiază, tata a venit acasă în timp ce eu, Junior, Mohamed și Talloi învățam versurile piesei „I Know You Got Soul” a grupului Eric B. & Rakim. S-a oprit răsând în ușa casei noastre din chirpici, cu acoperiș de tablă, apoi ne-a întrebant:

— Măcar înțelegeți ce spuneți acolo?

A plecat înainte ca Junior să-i poată răspunde. S-a întins în hamac, la umbra portocalilor, a arborilor de mango și de guava, după care a deschis radioul pe frecvența postului BBC.

— Asta-i engleza corectă pe care ar trebui s-o ascultați! a strigat el din curte.

În timp ce tata asculta știrile, Junior ne-a învățat să ne mișcăm în ritmul muzicii. Puneam piciorul drept în față, apoi pe cel stâng în spate și, simultan, făceam același lucru cu brațele, scuturând pieptul și capul. „Mișcarea asta se cheamă «Alergătorul»”, a zis Junior. După aceea, am exersat mimând textele cântecelor pe care le memoraserăm. Înainte să ne despărțim pentru a face diverse treburi – să aducem apă și să curățăm lămpile – spuneam „pace, fiule” sau „m-am cărat”, expresii pe care le învățaserăm din textele melodiilor. Afară începea să se audă cântecul de seară al păsărilor și al greierilor.

În dimineața în care am plecat spre Mattru Jong, ne-am umplut rucsacurile cu caiete de versuri la care lucram și ne-am îndesat în buzunare casete cu albume rap. Purtam blugi largi, iar pe sub ei aveam un șort de fotbal și pantaloni de trening pentru dans. Sub cămășile cu mâneci lungi aveam maiou, bluză cu mânecă scurtă și tricou de fotbal. Purtam trei perechi de

șosete pe care le lăsam în jos și le îndoiam, astfel încât adidașii* noștri să pară umflați. Când se făcea prea cald ziua, ne scoteam o parte din haine și le duceam pe umeri. Erau lucruri la modă și habar n-aveam că acel stil de vestimentație neobișnuit ne va fi de folos. Pentru că aveam de gând să ne întoarcem a doua zi, nu ne-am luat rămas-bun și nici nu am spus cuiva unde mergem. Nu știam că plecăm de acasă pentru totdeauna, că nu aveam să ne mai întoarcem niciodată.

Pentru a economisi bani, am decis să facem pe jos cei aproape douăzeci și șase de kilometri până la Matru Jong. Era o zi de vară frumoasă, soarele nu ardea prea tare, iar plimbarea nu ni s-a părut prea lungă, pentru că am pălăvrăgit despre tot felul de lucruri, ne-am hârjonit și ne-am alergat. Aveam praștii cu care trăgeam după păsări și vânam maimuțele care încercau să traverseze drumul de pământ. Ne-am oprit la câteva râuri să înotăm. Când am ajuns la unul dintre ele, traversat de un pod, am auzit în depărtare o mașină. Am hotărât să ieșim din apă și să vedem dacă ne ia și pe noi fără bani. Am ieșit înaintea lui Junior și a lui Talloi și am alergat pe pod cu hainele lor. Au crezut că mă pot prinde înainte ca mașina să ajungă la pod, dar, când și-au dat seama că era imposibil, au luat-o la fugă înapoi spre râu. Chiar când erau la mijlocul podului, mașina i-a ajuns. Fetele din camionetă au râs, iar șoferul a claxonat. A fost amuzant și tot restul drumului au încercat să mi-o coacă și ei, dar n-au reușit.

Am ajuns la Kabati, satul bunicii mele, pe la două după-amiază. Bunica era cunoscută cu numele de Mamie Kpana. Era înaltă, cu fața perfect alungită, pomeți frumoși și ochi mari, căprui. Întotdeauna stătea cu mâinile fie în șolduri,

* În original, *crapes* (n. tr.).

fie pe cap. Când mă uitam la ea, îmi dădeam seama de unde avea mama acea piele minunată închisă la culoare, dinții foarte albi și cutele translucide de pe gât. Bunicul meu sau *kamor* – dascălul, cum îi spuneau toți – era un învățat și un tămăduitor arab, bine cunoscut în sat și nu numai.

În Kabati, am mâncat, ne-am odihnit un pic, apoi am pornit pe ultimii zece kilometri. Bunica ar fi vrut să rămânem peste noapte, dar i-am spus că ne vom întoarce a doua zi.

— Cum se poartă cu voi tatăl vostru? a întrebat cu o voce blândă, plină de îngrijorare. De ce mergeți la Mattru Jong dacă nu pentru școală? a continuat ea cu întrebările, dar nu i-am răspuns.

A venit cu noi până la marginea satului și ne-a urmărit cu privirea în timp ce coboram dealul, mutându-și în mâna stângă bățul în care se sprijinea când mergea, ca să ne poată face cu mâna dreaptă, urându-ne astfel succes.

Am ajuns la Mattru Jong câteva ore mai târziu și ne-am întâlnit cu câțiva prieteni vechi, Gibrilla, Kaloko și Khalilou. În seara aceea, am ieșit pe Bo Road, unde comercianții ambulanți vindeau mâncare până târziu în noapte. Am cumpărat arahide fierte și le-am mâncat în timp ce am vorbit despre ce vom face a doua zi. Am plănuit să mergem să vedem locul unde se va desfășura spectacolul de talente și să exersăm. Am stat în camera cu pridvor a casei lui Khalilou. Era mică și avea un pătuț, așa că noi patru (Gibrilla și Kaloko s-au dus la casele lor) am dormit împreună, întinși de-a curmezișul, cu picioarele atârinate. Eu am reușit să-mi îndoi un pic picioarele pentru că eram mai scund și mai mic decât ceilalți băieți.

În ziua următoare, eu, Junior și Talloi am rămas acasă la Khalilou și i-am așteptat pe prietenii noștri să se întoarcă de

la școală pe la ora două. Dar au venit mai devreme. Eu îmi curățam adidașii și îi număram pe Junior și Talloi, care se întreceau la flotări. Gibrilla și Kaloko au venit în pridvor și s-au alăturat competiției. Talloi, gâfâind și vorbind încet, i-a întrebat de ce s-au întors. Gibrilla i-a explicat că profesorii le-au spus că rebelii atacaseră Mogbwemo, unde stăteam noi. Cursurile fuseseră anulate până la noi ordine. Ne-am oprit din ce făceam.

Potrivit afirmațiilor profesorilor, rebelii atacaseră zonele miniere în acea după-amiază. Împușcăturile îi făcuseră pe oameni să o ia la fugă în toate direcțiile. Tații se întorseseră de la lucru alergând, trezindu-se în fața unor case goale, fără să știe unde le plecaseră familiile. Mamele izbucniseră în plâns, alergând spre școli, spre râuri și spre cișmele în căutarea copiilor. Aceștia fugiseră acasă după părinții care rătăceau pe străzi în căutarea lor. Iar în timp ce împușcăturile se intensificaseră, oamenii renunțaseră să-i mai caute pe cei dragi și fugiseră din localitate.

— O să urmăm noi, spun profesorii.

Gibrilla s-a ridicat de pe pardoseala din ciment. Eu, Junior și Talloi ne-am luat rucsacurile și ne-am îndreptat spre debarcader împreună cu prietenii noștri. Acolo se adunau oamenii care veneau din toată zona minieră. Pe unii îi cunoșteam, dar nu știau unde sunt familiile noastre. Au spus că atacurile fuseseră neașteptate, haotice; toată lumea fugise în diverse direcții într-o confuzie totală.

Mai bine de trei ore am rămas la debarcader, așteptând neliniștiți fie să ne vedem familiile, fie să vorbim cu cineva care le văzuse. Dar nu am primit nicio veste de la ele și, după o vreme, n-am mai recunoscut pe nimeni dintre cei care traversau râul.